

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 3 (1982)

Παύλος Χατζημωυσής: Βιβλιογραφία 1919-1978. Μικρασιατική εκστρατεία-ήττα-προσφυγιά

Θ. Μ. Βερεμής

doi: [10.12681/deltiokms.287](https://doi.org/10.12681/deltiokms.287)

Copyright © 2015, Θ. Μ. Βερεμής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βερεμής Θ. Μ. (1982). Παύλος Χατζημωυσής: Βιβλιογραφία 1919-1978. Μικρασιατική εκστρατεία-ήττα-προσφυγιά. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 3, 242-243. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.287>

Παῦλος Χατζημωυσής: *Βιβλιογραφία 1919 - 1978. Μικρασιατική ἐκστρατεία-ἥττα-προσφυγιά*, ΕΡΜΗΣ, Ἀθήνα 1981, σ. 340.

Ἡ *Βιβλιογραφία* τοῦ Παύλου Χατζημωυσῆ πού καλύπτει μὲ παραδειγματικὴ ἐπιμέλεια κείμενα γιὰ τὴν μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, τὴν καταστροφή καὶ τὴν προσφυγιά, πού ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὸ 1919 ὡς τὸ 1978, ἀποτελεῖ πολύτιμη προσφορά στὸν τομέα τῶν ἔργων ὑποδομῆς γιὰ τὴ μελέτη τῆς σύγχρονης ἱστορίας μας.

Ἡ *Βιβλιογραφία* περιλαμβάνει δημοσιεύματα ἑλληνικὰ ἢ ξενόγλωσσα, ἀπὸ Ἑλληνες ὅμως συγγραφεῖς, καθὼς καὶ ἑλληνικὲς μεταφράσεις ξένων καὶ χωρίζεται σὲ τρία μέρη: α') αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις, β') ἀποσπασματικὲς ἀναφορὲς σὲ διάφορα βιβλία καὶ γ') ἡμερολόγια καὶ ἐγκυκλοπαίδειες. Περιλαμβάνονται μελέτες, ἄρθρα καὶ λογοτεχνικὲς ἀναφορὲς στὴν ἐκστρατεία, τὶς συνέπειές της καὶ τὶς περιπτώσεις τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης στὸ διάστημα 1919 - 1923. Τὰ λήμματα παρουσιάζονται μὲ τὴν ἀλφαβητικὴ σειρὰ τῶν συγγραφέων κατὰ ἔτη, ἀριθμημένα ἀπὸ 1 ὡς 2203 ἐκτὸς ἀπὸ τὶς σελίδες 304 - 307 τῶν συμπληρωμάτων στὶς ὁποῖες προστίθενται ἄλλα 45 λήμματα ἀριθμημένα ἀπὸ τὸ 1 ὡς τὸ 45.

Τὸ «Γενικὸν εὐρετήριον συγγραφέων, τόπων καὶ βιβλιογραφικῶν θεμάτων» παραπέμπει στοὺς ἀριθμοὺς τῶν λημμάτων. Ὁφείλω πολλὰ εὐχαριστῶ στὸν πονήσαντα γιὰτὶ συχνὰ ἀνατρέχω στὴν *Βιβλιογραφία* του καὶ εἶναι τελείως περιττὸ νὰ θυμίσω ὅτι δὲν ὑπάρχει τέτοιο ἔργο χωρὶς κάποιες πάντοτε παραλήψεις. Στὴν προκειμένη περίπτωση ἐπισημαίνω τὴ συνεργασία τῶν Γιάννη Γιαννουλόπουλου, Νίκου Οἰκονόμου, Ἀλέξανδρου Δεσποτόπουλου, Ἐφης Ἀλλαμανῆ καὶ Κρίστας Παναγιωτοπούλου, στὸν ΙΕ' τόμο τῆς *Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, Ἀθήνα 1978, σ. 116 - 246, καθὼς καὶ τὸ σημαντικὸ ἔργο τοῦ Ν. Petsalis-Diomidis, *Greece at the Peace Conference 1919*. Institute for Balkan Studies (175) Thessaloniki 1978, pp. 395, στὸ ὁποῖο περιγράφεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς παρουσίας στὴν Μικρὰ Ἀσία (σ. 200 - 228).

Ἀξίζει νὰ σταματήσουμε στὴν παρουσίαση τοῦ Ἀναμνηστικοῦ Προσφυγικοῦ Ἡμερολογίου, 1925 (1496) γιὰ νὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ προσφορά τῆς *Βιβλιογραφίας*. Ἡ ἀναφορά σὰ περιεχόμενα καὶ τὶς σελίδες τοῦ κάθε κειμένου καλύπτει μιάμιση περίπου σελίδα καὶ προσφέρει στὸν ἐνδιαφερόμενο τὸ θεματολογικὸ πλοῦτο πού κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ τόμου. Ξεχωρίζω μερικὰ θέματα: Ἀρτεμιάδης Βασίλειος, Ἐμμανουηλίδης Ἐμ., Κωνσταντιλιέρης Ἄγγελος, Μανταφούνης Στυλ., Εὐφραιμιδῆς Ἀδαμάντιος, Μαρσέλλος Δημ., Παναγιωτόπουλος Τάκης, (πρόσφυγες πληρεξούσιοι), «Ἐνωσις Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Θράκης», «Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922», «Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων. Ἡ σύστασις της. Ἡ σταδιοδρομία

της. . .» και η συντήρηση τῆς ἐλπίδας γιὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ ἐκφράζεται μετὸν τίτλο «Τὸ ὄραμα τῆς τραγωδίας τοῦ πυρός δὲν σβύνει τὴν πεποίθηση ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς ἐπανάδου εἶναι ἐγγύς».

Θ. Μ. ΒΕΡΕΜΗΣ

Προξενικά ἔγγραφα τοῦ 10' αἰῶνος, ἐπιμέλεια Θεοδώρου Παπαδοπούλλου. Λευκωσία: Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν, 1980, σ. LXXX + 551.

Στὴ σειρά «Πηγὰι καὶ μελέται τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας» τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν τῆς Κύπρου κυκλοφόρησε μετ' ἐπιμέλεια τοῦ μέχρι πρόσφατα διευθυντῆ τοῦ ἰδρύματος Θεοδώρου Παπαδοπούλλου μιὰ σημαντικὴ ἔκδοσις τοῦ ἐνδιαφέρει ἄμεσα τὶς μικρασιατικὰς σπουδὰς τόσο ὡς ὑπόδειγμα ἐρευνητικοῦ προγράμματος ὅσο καὶ γιὰ τὰ οὐσιαστικὰ προβλήματα τοῦ θίγει. Ἡ ἔκδοσις παρουσιάζει ἐπιλογὴν προξενικῶν ἐκθέσεων καὶ ἄλλων ἐγγράφων ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Βρετανικοῦ Προξενείου στὴ Λάρνακα τοῦ βρίσκεται σήμερα στὸ PUBLIC RECORD OFFICE τοῦ Λονδίνου. Τὰ ἔγγραφα καλύπτουν τὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1842 ὡς τὴν ἀγγλικὴ κατάληψις τῆς Κύπρου τὸ 1878, τοῦ συμπύπτει μετ' τὴν ἐποχὴ τῶν μεταρρυθμίσεων (Tanzimat) στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία. Ἡ μεγάλῃ σπουδαιότητά τῆς ἔκδοσις ὀφείλεται στὸ ὅτι παρουσιάζει ὕλικὸ εἰδικὰ ἐπιλεγμένο γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ ἱστορία καὶ μάλιστα ὕλικὸ τοῦ παρέχει στοιχεῖα τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ ὑποβληθοῦν σὲ ποσοτικὰς ἀναλύσεις. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ ἡ ἔκδοσις τῶν βρετανικῶν προξενικῶν ἐγγράφων ἑνὸς μικροῦ τμήματος τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου παρουσιάζει γενικότερο μεθοδολογικὸ ἐνδιαφέρον ἐπειδὴ ἀποβλέπει καὶ ἐπιτυγχάνει νὰ συμβάλει στὴ δημιουργία τῆς ἐπιστημονικῆς ὑποδομῆς γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας τοῦ μόλις τὰ πολὺ τελευταῖα χρόνια ἔχει ἀρχίσει νὰ ἀπασχολεῖ σοβαρὰ τὴ νεοελληνικὴ ἔρευνα.

Μὲ τὴν πλοῦσια τεκμηριωμένη εἰσαγωγή τοῦ προτάσσει στὴν ἔκδοσις ὁ ἐπιμελητὴς συμβάλλει θετικὰ στὴν ὑλοποίησιν τοῦ ἐπαναπροσανατολισμοῦ τῆς νεοελληνικῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν οἰκονομικὴ ἱστορία, ἀναπτύσσοντας δύο μεγάλα θέματα, ἓνα μεθοδολογικὸ καὶ ἓνα οὐσιαστικὸ. Πραγματεύεται πρῶτο τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησιν τῶν προξενικῶν ἐγγράφων ὡς πηγῆς τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας καὶ ὑποδεικνύει τὶς ἀναλυτικὰς ἐπεξεργασίας στὶς ὁποῖες ἐπιβάλλεται νὰ ὑποβληθοῦν οἱ μαρτυρίες τῶν ἐγγράφων γιὰ νὰ ἀποδώσῃ βᾶσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν προσέγγισιν οὐσιωδῶν προβλημάτων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

Δεύτερο παρουσιάζει μιὰ γενικὴ ἐπισκόπησιν τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας τῆς